

İQTİSADİ İSLAHATLARIN
TƏHLİLİ VƏ KOMMUNİKASIYA
MƏRKƏZİ

Avqust 2017

AZƏRBAYCAN İQTİSADİ İSLAHATLAR İCMALI

Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol Xəritəsi

Strateji Yol Xəritəsinin 2016-2020-ci illər ərzində həyata keçirilməsi hesabına ölkədə dayanıqlı inkişaf prinsiplərinə əsaslanmaqla, rəqabətqabiliyyətli kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və emalı sektorunun formalaşdırılmasına nail olmaq baxımından əlverişli mühitin yaradılması üçün 9 strateji hədəfin reallaşdırılması nəzərdə tutulur. Bu strateji hədəflər ərzaq təhlükəsizliyinin dayanıqlılığının gücləndirilməsi, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal potensialının dəyər zəncirinin həlqələri üzrə artırılması, kənd təsərrüfatı sahəsi üzrə istehsal vasitələri bazarının inkişafı və müvafiq resurslara, o cümlədən maliyyəyə çıxışın asanlaşdırılması, kənd təsərrüfatı sahəsində elmi təminatın və təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və məsləhət-informasiya xidmətləri sisteminin inkişaf etdirilməsi, bazar infrastrukturunun inkişafı və istehsalçıların bazara çıxışının asanlaşdırılması, təbii resurslardan dayanıqlı istifadə mexanizmlərinin formalaşdırılması, aqrar sahə üzrə biznes mühitinin təkmilləşdirilməsi və kənd yerlərində rifahın yüksəldilməsi məsələlərini əhatə edir.

Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritəsinin başlıca istiqamətləri"nin təsdiqi və bundan irəli gələn məsələlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 16 mart tarixli 1897 nömrəli Sərəncamı ilə iqtisadiyyatın mövcud vəziyyətinin dərin təhlili əsasında Strateji Yol Xəritəsinin hazırlanması üzrə müvafiq tapşırıqlar verilmişdir. Buna uyğun olaraq, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və emalı sənayesi sahələrində mövcud vəziyyət müvafiq dövlət orqanlarının, tədqiqat mərkəzlərinin və müstəqil ekspertlərin iştirakı ilə sistemli və əhatəli şəkildə təhlil olunmaqla, silsilə müzakirələr keçirilmiş və müvafiq qiymətləndirmələr aparılmış, bunun əsasında "Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol Xəritəsi" (bundan sonra - Strateji Yol Xəritəsi) hazırlanmışdır.

Bu Strateji Yol Xəritəsində ölkənin kənd təsərrüfatı sahəsinin inkişafı ilə bağlı 2020-ci ilədək strateji baxış, 2025-ci ilədək olan dövr üçün uzunmüddətli baxış və 2025-ci ildən sonrakı dövr üçün hədəf baxış əks olunub ki, bu da kənd təsərrüfatı sahəsində həm orta, həm də uzunmüddətli dövr üzrə strateji inkişaf hədəflərinə çatmaq üçün dövlətin ardıcıl mərhələlərlə icra ediləcək aydın yol xəritəsinə malik olmasını ifadə edir

Bu sektor üzrə uzunmüddətli perspektivə nail olmaq məqsədilə ölkə üzrə turizm sektorunda doqquz əsas strateji hədəf müəyyənləşdirilmişdir.

- **Ərzaq təhlükəsizliyinin dayanıqlılığının təmin edilməsi üçün institusional potensialın gücləndirilməsi**

Ərzaq təhlükəsizliyinin dayanıqlılığı və əhalinin ərzağa əlyətərliyi ilə bağlı məlumat və monitoring sisteminin qurulması, əhalinin bütün təbəqələrinin etibarlı ərzaq təminatına nail olunması mexanizmlərinin formalaşdırılması, dəyər zəncirinin bütün mərhələlərini əhatə edən və risklərin təhlili yanaşmasına əsaslanan qida təhlükəsizliyi sisteminin formalaşdırılması

- **Kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal potensialının dəyər zənciri üzrə artırılması**

Həm daxili, həm də xarici bazarlarda rəqabətqabiliyyətli kənd təsərrüfatı və emal sənayesi məhsulları üzrə istehsal potensialının gücləndirilməsi, idxalı əvəz etmək potensialı olan kənd təsərrüfatı və emal sənayesi məhsulları istehsalının artırılmasının təşviqi, kənd təsərrüfatında fermer tərəfdaşlığının formalaşdırılması və kooperasiyanın inkişafı, kompleks layihələrin həyata keçirilməsi üçün dövlət-özəl tərəfdaşlığının inkişafı, aqrobiznesin inkişafına dəstək infrastrukturunun formalaşdırılması

- **Maliyyəyə çıxışın asanlaşdırılması**

Kənd təsərrüfatı sahəsi üzrə maliyyələşdirmə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi, aqrar sığortanın inkişaf etdirilməsi, aqrar sahəyə investisiya qoyuluşlarının təşviq edilməsi

- **Kənd təsərrüfatı sahəsi üzrə istehsal vasitələri bazarının inkişafı və xidmətlərlə təminatın yaxşılaşdırılması**

Torpaq bazarının inkişaf etdirilməsi, İstehsalçıların suvarma suyu ilə təminatının yaxşılaşdırılması, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarının texnika, maşın və avadanlıqlarla təminatının yaxşılaşdırılması və aqroservis xidmətləri bazarının inkişaf etdirilməsi, toxum və ting bazarının inkişaf etdirilməsi və yerli istehsal potensialının gücləndirilməsi, gübrə və bitki mühafizə vasitələri ilə təminatın yaxşılaşdırılması, heyvandarlığın qarışıq qüvvəli yemlə təminatının yaxşılaşdırılması və damazlıq işinin inkişaf etdirilməsi, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarının baytarlıq və fitosanitar xidmətləri ilə təminatının yaxşılaşdırılması

- **Kənd təsərrüfatı sahəsində elm, təhsil və informasiya-məsləhət xidmətləri sisteminin inkişaf etdirilməsi**

Aqrar təhsildə keyfiyyətə yeni inkişaf mərhələsinə keçidin təmin edilməsi, kənd təsərrüfatında elmi tədqiqatların planlaşdırılması, aparılması və nəticələrin tətbiqi mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi, aqrar sahənin ehtiyaclarına cavab verən informasiya-məsləhət xidməti şəbəkəsinin formalaşdırılması

- **Kənd təsərrüfatı məhsulları üzrə bazar infrastrukturunun inkişafı və istehsalçıların bazarlara çıxışının asanlaşdırılması**

Kənd təsərrüfatı məhsulları üzrə bazar infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi, kənd təsərrüfatı məhsulları üzrə bazarın tənzimlənməsi sisteminin təkmilləşdirilməsi, kənd təsərrüfatı və emal sənayesi məhsulları üzrə ixracın təşviqi və dəstəklənməsi.

- **Ətraf mühitin qorunması, təbii resurslardan dayanıqlı istifadə və təbii amillərin kənd təsərrüfatına təsirlərinin idarə olunması**

İqlim dəyişmələrinin və digər təbii amillərin kənd təsərrüfatına mənfi təsirin azaldılması mexanizmlərinin işlənilməsi, aqrar sahədə ətraf mühiti mühafizə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi, kənd təsərrüfatı torpaqlarından və su ehtiyatlarından dayanıqlı istifadə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi, ekoloji təmiz kənd təsərrüfatı istehsalının inkişaf etdirilməsi.

- **Aqrar sahə üzrə dövlət tənzimlənməsinin effektivliyinin yüksəldilməsi və biznes mühitinin təkmilləşdirilməsi**

Əlverişli aqrobiznes mühitinin formalaşdırılması üçün tədbirlərin görülməsi, elektron kənd təsərrüfatının qurulması, qeydiyyat, uçot və statistika sisteminin təkmilləşdirilməsi, kənd təsərrüfatını tənzimləyən qurumların potensialının gücləndirilməsi, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarına dövlət

dəstəyi siyasətinin inkişaf məqsədləri əsasında təkmilləşdirilməsi, aqrar siyasətin nəticələrinin monitorinqi və qiymətləndirilməsi sisteminin qurulması.

- **Kənd yerlərində məşğulluğun artırılması və əhalinin rifahının yüksəldilməsi**

Kənd yerlərinin sosial-iqtisadi inkişaf siyasəti üzrə potensialının gücləndirilməsi, kənd yerlərində alternativ fəaliyyət sahələrinin inkişafının dəstəklənməsi, yerli icmaların kəndin inkişafına dair təşəbbüslərinin dəstəklənməsi.

QLOBAL TRENDLƏR

Ötən əsrin 60-70-ci illərindən etibarən geniş miqyas alan və mineral gübrələrin, pestisidlərin və təkmil irriqasiya sistemlərinin tətbiqinin genişləndirilməsi, istehsalın mexanikləşdirilməsi səviyyəsinin yüksəldilməsi və seleksiya-damazlıq işlərinin təkmilləşdirilməsi ilə xarakterizə edilən "Yaşıl inqilab" sayəsində qlobal səviyyədə həm bitkiçilik, həm də heyvandarlıq sahəsində istehsalın əsaslı şəkildə intensivləşdirilməsinə nail olunmuşdur. İstehsalın intensivləşdirilməsinin daha bir zəruri şərti olan kənd təsərrüfatı torpaqlarının konsolidasiyası prosesi də, davamlı kənd inkişafı və təbii ehtiyatların səmərəli idarəedilməsi siyasətinin tərkib hissəsi kimi, kənd təsərrüfatı sahəsində müşahidə olunan daha bir qlobal meyildir. Müasir dövrdə qlobal səviyyədə kənd təsərrüfatı sahəsi "Yaşıl inqilab" mərhələsindən "İkinci yaşıl inqilab" və ya "Biotexnologiya inqilabı" mərhələsinə keçid dövrünü yaşayır. Müasir dövrdə əkin sahələrinin becərilməsində istifadə olunan təkmil texnologiyalar kimi yeni suvarma üsullarının (damla, yağmurlama, tərləmə) və səmərəli əkin metodlarının (laydırsız şum, tirəyə səpin, sıfır becərmə, qarışıq əkin, lazer mala və s.) tətbiqi genişləndirilir. Müvafiq istehsal texnologiyalarının inkişafı ilə yanaşı, aqrar sahədə fəaliyyət göstərən təsərrüfatların idarəedilməsi sisteminin də avtomatlaşdırılması təcrübəsi, xüsusilə inkişaf etmiş ölkələrdə genişlənməkdədir. Kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsulları üzrə qlobal ixracda emal olunmuş, yəni daha yüksək

Əlavə dəyər yaradılmaqla istehsal olunmuş məhsulların xüsusi çəkisinin getdikcə artması müşahidə olunur.

Qlobal səviyyədə yüksək sürətlə gedən urbanizasiya prosesi nəticəsində şəhər əhalisinin ərzaq məhsulları üzrə istehlak göstəricisinin həcmi böyük miqyasda artmışdır ki, bu da ənənəvi kənd təsərrüfatı istehsalı modelinin "şəhər tələbatına yönəlik kənd təsərrüfatı" ("urban demand – oriented agriculture") yanaşması ilə əvəzlənməsini şərtləndirmişdir.

Cəmiyyətin müasir inkişaf mərhələsində kənd təsərrüfatının gələcək inkişafı ilə bağlı çağırışlar, ilk baxışda fərqli görünən iki qlobal trend fonunda müəyyənləşir:

- **Belə ki, qlobal miqyasda kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarına olan tələbatın artım tempi azalma meylinə malikdir.**

FAO-nun hesablamalarına görə, ötən 40 il ərzində bu tələbatın ortaillik artım tempi 2,2 faiz olduğu halda, növbəti 40 il ərzində bu göstəricinin 1,1 faizə enəcəyi gözlənilir. O cümlədən inkişaf etməkdə olan ölkələr üzrə bu göstəricilər, müvafiq olaraq, 3,6 faiz və 1,3 faiz səviyyəsində qiymətləndirilir.

- **2050-ci ildə bütün dünya üzrə ərzaq istehsalının artırılması zərurəti yaranacaq və hətta inkişaf etməkdə olan ölkələrdə müvafiq istehsal həcminin 2 dəfə artırılması zəruri olacaqdır.**

Çünki qlobal miqyasda həyat səviyyəsi standartlarının getdikcə yüksəlməsi trendinə uyğun olaraq ərzaq məhsulları istehsalının strukturunda sağlam və keyfiyyətli məhsulların xüsusi çəkisi getdikcə yüksəlir.

Dünya əhalisinin sayının artmasına, habelə inkişaf etməkdə olan ölkələrdə həyat səviyyəsinin tədricən yaxşılaşmasına görə qlobal miqyasda ərzaq məhsullarına artacaq tələbatın ödənilməsi zərurəti ilə

bağlı beynəlxalq çağırışın reallaşmasına maneə yaradan aşağıdakı bir sıra problemlər mövcuddur:

- Dünya miqyasında torpaqların deqradasiyası çox təhlükəli şəkildə artır və dünyanın çox hissəsini əhatə edir.

- Kənd təsərrüfatı sahəsindəki fəaliyyətlər qlobal iqlim dəyişikliklərinə adaptasiya olunmalıdır.

- Qlobal miqyasda mövcud olan ədalətsiz ticarət şərtləri inkişaf etməkdə olan, o cümlədən də zəif inkişaf etmiş ölkələrdə ərzaq məhsulları istehsalına mənfi təsir göstərən daha bir ciddi faktor kimi çıxış edir.

- Kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsulları qiymətlərinin qlobal səviyyədə müşahidə olunan qeyri-sabitliyi, xüsusilə inkişaf etməkdə olan, o cümlədən zəif inkişaf etmiş ölkələrdə əhalinin ərzağa əlyətərliyini çətinləşdirir, habelə istehsalçıların fəaliyyətinin səmərəliliyini azaldır.

- İnkişaf etməkdə olan, o cümlədən də zəif inkişaf etmiş ölkələr kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsulları istehsalının həcmünün artırılması çağırışını reallaşdırmaq üçün kənd təsərrüfatına, bundan daha çox isə bu sahə ilə bağlı istiqamətlərə investisiya qoyuluşunun həcmi artırmalıdırlar.

- Qlobal səviyyədə innovativ istehsal və idarəetmə texnologiyalarının tətbiqinin geniş yayıldığı bir vaxtda aqrar sahə üzrə modernləşdirilmiş elm, təhsil və informasiya məsləhət xidmətləri sisteminin mövcudluğu bu sahədə rəqabətqabiliyyətliliyin təmin edilməsi üçün zəruri resurslardan biri kimi çıxış edir.

MÖVCUD VƏZİYYƏTİN TƏHLİLİ

Kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və emalı sahəsində mövcud vəziyyət

- **Sahənin ümumi inkişaf trendləri**

Kənd təsərrüfatı məhsullarının ümumi həcmi 1995-2015-ci illər ərzində faktiki qiymətlərlə 7,7 dəfə (real ifadədə 2,4 dəfə), 2005-2015-ci illər ərzində isə 3,1 dəfə (real ifadədə 38,4 faiz) artmışdır. Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının ÜDM-də payı, neft sektorunun

ümumi iqtisadi artımda təsirinin xüsusilə gücləndiyi 2000-2010-cu illər ərzində 16,1 faizdən 5,5 faizə enmişdir. 2010-2015-ci illər ərzində isə kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının ÜDM-də payı 5,5 faizdən 6,2 faizə yüksəlmişdir. Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə etdikdən və ölkədə bazar iqtisadiyyatına keçid prosesi başladıqdan sonra kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı sahəsində müşahidə olunan başlıca trend bu sahənin istehsal strukturunun köklü şəkildə ərzaqtəyinatlı kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı əsasında formalaşdırılması ilə xarakterizə olunur. Eyni zamanda, ötən dövr ərzində ərzaqtəyinatlı emal sənayesi məhsullarının istehsalında da ciddi artım baş vermişdir. Bununla belə, daxili bazarda həm istehlak tələbatının, həm də emal sənayesinin xammala olan tələbatının ödənilməsi məqsədilə bəzi məhsulların idxalının həcmi həmin məhsullar üzrə yerli istehsala nisbəti kifayət qədər yüksəkdir.

- **Ərzaq məhsulları ilə özünütəminatmə səviyyəsi və qida təhlükəsizliyi**

Ölkənin ərzaq təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi istiqamətində həyata keçirilən məqsədyönlü tədbirlər sayəsində 2015-ci ildə əsas ərzaq məhsulları ilə özünütəminatmə səviyyəsi yüksəlmişdir. Ərzaq təhlükəsizliyinin mühüm tərkib elementlərindən biri olan qida təhlükəsizliyinə nəzarət sisteminin də köklü şəkildə inkişaf etdirilməsi əsas çağırışlardan biridir. Hazırda Azərbaycanda kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının keyfiyyətinə və təhlükəsizliyinə nəzarət səkkiz dövlət orqanı tərəfindən həyata keçirilir. Bu orqanlar arasında düzgün koordinasiyanın qurulması və mövcud problemlərin aradan qaldırılması institusional islahatları zəruri edir.

- **Kənd təsərrüfatının institusional strukturu**

Ölkədə kənd təsərrüfatı məhsulları sahəsində istehsal potensialının daha

da artırılması, o cümlədən məhsuldarlıq göstəricilərinin yüksəldilməsi baxımından aktual olan məsələlərdən biri də təsərrüfatların əksəriyyətinin kiçik ölçüdə olması, həmçinin onların institutlaşma səviyyəsinin aşağı olmasıdır. Kənd təsərrüfatı kooperasiyasının formalarından biri kimi çıxış edən "müqaviləyə əsaslanan kənd təsərrüfatı istehsalı" sisteminin də tətbiqi arzuolunan səviyyədə deyil. Qeyd edilənlərə əsasən, dünya təcrübəsində tətbiq edilən mütərəqqi vasitələrlə təsərrüfatların konsolidasiyası tədbirlərinin həyata keçirilməsi və kənd təsərrüfatı sahəsində kooperasiyanın müxtəlif formalarda inkişafı ölkəmiz üçün çox aktualdır.

- **Aqrar istehsalçıların maliyyə resursları ilə təminatı və sığorta sistemi**

Son illər ərzində kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və emalı sahələrinə ayrılan kreditlərin həcmi davamlı şəkildə artmışdır. Belə ki, Mərkəzi Bankın məlumatlarına əsasən, bu sahəyə kredit qoyuluşu 2005-ci ildə 97,6 milyon manat olduğu halda, 2015-ci ildə bu göstərici 508,1 milyon manat təşkil etmişdir. Lakin həmin dövr ərzində bu sahənin iqtisadiyyata qoyulmuş kreditlərdəki payı 6,8 faizdən 2,3 faizə enmişdir. 2005-2015-ci illər ərzində Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun xətti ilə kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və emalı sahələrinə ayrılmış güzəştli kreditlərin həcmi 18,1 dəfə artmışdır. 2006-cı ildən etibarən Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi yanında Kənd Təsərrüfatı Layihələri və Kreditlərinin İdarə Edilməsi üzrə Dövlət Xidməti tərəfindən də bu sahəyə güzəştli kreditlərin ayrılmasına başlanılmışdır. Azərbaycanda kənd təsərrüfatı istehsalçılarının sığortalanmasına dövlət dəstəyi həyata keçirilir. Lakin, kənd təsərrüfatı istehsalında məhsuldarlıq göstəriciləri üzrə son 30-40 illik informasiya bazasının olmaması kənd təsərrüfatı sahəsində sığorta sisteminin inkişaf etməsinə maneə törədən əsas elementlərdən biridir. Bundan əlavə, müvafiq sığorta fondunun olmaması bu sahənin inkişafına öz mənfi təsirini göstərir.

İstehsal vasitələri və xidmətlərlə təminat

• Torpaq ehtiyatları

Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına əsasən, Azərbaycanın 8,64 milyon hektar təşkil edən ümumi ərazisinin 55 faizi və ya 4,74 milyon hektarı kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqlardır. Azərbaycan torpaq ehtiyatları məhdud olan ölkələr sırasına aiddir. Azərbaycanda torpaq-iqlim şəraiti suvarılan torpaq sahəsini 3,0-3,5 milyon hektara qədər artırmağa imkan versə də, su ehtiyatlarının çatışmazlığı səbəbindən bunu həyata keçirmək mümkün olmur.

• Su ehtiyatları və irriqasiya-meliorasiya sistemləri

Arid zonada yerləşən Azərbaycanın su ehtiyatları məhduddur. Meliorasiya-irriqasiya sisteminin yenidən qurulması və təkmilləşdirilməsi məqsədilə dövlət büdcəsi vəsaitləri hesabına böyükmiqyaslı layihələr həyata keçirilmişdir. Belə ki, 2004-2015-ci illərdə əkin sahələrinin və əhalinin içməli suya olan tələbatının ödənilməsi üçün 1492 ədəd subartezian quyusu qazılmışdır. "Samur-Abşeron suvarma sisteminin yenidən qurulması" layihəsi çərçivəsində ümumi tutumu 268 milyon m³ olan Taxtakörpü su anbarı və ümumi uzunluğu 140 km olan magistral kanallar tikilərək istifadəyə verilmişdir. "Meliorasiya-irriqasiya sisteminin inkişaf etdirilməsi tədbirləri hesabına 266 min hektar sahədə torpaqların su təminatı yaxşılaşdırılmış, 43 min hektar sahə yeni suvarılan torpaqlar qrupuna əlavə edilmişdir. Həmçinin 218 min hektar sahədə torpaqların meliorativ vəziyyəti yaxşılaşdırılmışdır. Lakin, suvarma və kollektor-drenaj şəbəkələrinin 90 faizindən çoxu torpaqməcralı və açıqtipli olduğundan yüksək su itkisinə, minerallaşmış grunt sularının əkin qatına qalxmasına və ətraf torpaqların şoranlaşmasına yol verilir. Bundan başqa, əkinçilikdə əsas suvarma üsulu kimi ənənəvi "səthi suvarma" və ya "selləmə

suvarması" tətbiq edilir. "Damla suvarma" və "yağmurlama suvarma" kimi suya qənaət edən müasir suvarma üsullarının tətbiqi məhdud miqyasdadır.

• Texnika ilə təminat

Son dövrlərdə əhəmiyyətli dövlət dəstəyi və həyata keçirilən sistemli tədbirlər hesabına kənd təsərrüfatı istehsalçılarının müvafiq texnika və avadanlıqlarla təminatının yaxşılaşdırılması istiqamətində köklü irəliləyişə nail olunmuşdur. 2005-2015-ci illər ərzində "Aqrolizing" ASC tərəfindən 1869 ədəd taxılıyığan kombayn, 7265 ədəd traktor və 14507 ədəd digər kənd təsərrüfatı texnikası alınmışdır. Qeyd olunan dövr ərzində ümumilikdə 18090 ədəd kənd təsərrüfatı texnikası, o cümlədən 723 ədəd taxılıyığan kombayn, 6305 ədəd traktor və 11062 ədəd digər kənd təsərrüfatı texnikası 10644 hüquqi və fiziki şəxsə lizinqə verilmiş və ya lizinq yolu ilə satılmışdır. Bununla belə, texnika parkındakı yeni alınan maşın və avadanlıqların sayı artsa da, istismar müddəti başa çatan texnikaların yeniləri ilə əvəz edilməsinə ehtiyac vardır.

• Mineral gübrələrlə təminat

Son illər kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarının mineral gübrələrlə təminatının yaxşılaşdırılması məqsədilə xərclərin bir hissəsinin dövlət büdcəsi hesabına ödənilməsi müsbət nəticə vermişdir. 2008-2015-ci illərdə "Aqrolizing" ASC tərəfindən fermerlərə güzəştli şərtlərlə satılan gübrənin ümumi həcmi 68,4 min tondan 124,6 min tona çatmışdır. Bununla belə, hazırda əkinlərə verilən mineral gübrələrin faktiki həcmi mövcud tələbatla müqayisədə əhəmiyyətli dərəcədə aşağıdır

• Toxumla təminat

Ölkə üzrə cəmi 354 özəl təsərrüfat toxum və ting istehsalı ilə məşğul olur. Bununla belə, ölkədə toxuma olan tələbatın böyük hissəsi idxal hesabına ödənilir. Ümumiyyətlə, yerli toxum təsərrüfatlarının maddi-texniki bazalarının zəifliyi və bazar prinsiplərinə uyğun peşəkar

İdarəetmə təcrübəsinin olmaması, toxum satışı şəbəkəsinin zəif inkişafı, toxumun keyfiyyətinə nəzarət və sertifikatlaşma işinin kifayət qədər mükəmməl olmaması, rayonlaşdırılmamış və mənşəyi bəlli olmayan sortların nizamsız şəkildə idxalı və istifadəsi, Toxum İstehsalçıları Assosiasiyasının fəaliyyətinin arzuolunan səviyyədə olmaması, seleksiyaçıların müəllif hüquqlarının kifayət qədər qorunmaması və digər problemlər toxumçuluq sahəsinin inkişafına ciddi maneələrdir.

- **Damazlıq işi**

Məlum olduğu kimi, yerli cinslər həm süd istehsalı, həm də ət istehsalı baxımından aşağı məhsuldarlığa malikdir. Buna görə də, heyvandarlıq təsərrüfatlarında seleksiya-damazlıq işlərinin elmi əsaslarla aparılması və heyvandarlığın cins tərkibinin yaxşılaşdırılması məqsədilə dövlət büdcəsi vəsaiti hesabına xarici ölkələrdən yüksək məhsuldarlığa malik damazlıq heyvanların idxalı həyata keçirilir və heyvanların süni mayalandırılması işi getdikcə genişləndirilir. 2009-2015-ci illər ərzində "Aqrolizing" ASC vasitəsilə ölkəyə 18252 baş iribuynuzlu və 5947 baş xırdabuynuzlu damazlıq heyvan gətirilmiş və kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarına güzəştli şərtlərlə lizinə verilmişdir. Bütün bunlarla bərabər, ənənəvi damazlıq metodlarının tətbiqi ilə alınmış heyvan genetik resurslarının toplanması, öyrənilməsi, mühafizəsi və onlar üçün törəmə planlarının hazırlanması da damazlıq işində mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələlərdəndir.

- **Heyvandarlığın yem təminatı**

Son dövrlər ölkədə sənaye üsulu ilə xüsusi reseptlər əsasında yem məhsulu istehsalında ixtisaslaşmış yeni sənaye müəssisələri də yaranmağa başlamışdır. Lakin bu məhsullara olan tələbatın böyük hissəsi idxal hesabına ödənilir. Belə ki, 2015-ci ildə 12,8 min ton qüvvəli yem istehsal olunsa da, 100 min tondan çox müvafiq məhsul idxal olunmuşdur.

Bundan başqa, quşçuluq təsərrüfatlarında öz tələbatları üçün ildə təqribən 300 min ton qüvvəli yem istehsal olunur ki, bunun da əsas xammal təminatı idxal hesabına həyata keçirilir.

- **Baytarlıq və fitosanitar xidmətlərlə təminat**

Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarının risklərdən qorunması, heyvan və bitki xəstəliklərinin qarşısının alınması və aradan qaldırılması məqsədilə dövlət dəstəyi hesabına həyata keçirilən baytarlıq və fitosanitar xidmətləri sisteminin inkişafı istiqamətində genişəhatəli tədbirlər həyata keçirilir. Bununla belə, ölkədə mövcud olan 3,8 milyon baş şərti mal-qaraya effektiv baytarlıq xidməti göstərmək üçün 4400 baytar həkim tələb olduğu halda, Dövlət Baytarlıq Nəzarəti Xidmətinin bütün strukturlarında 2600-ə yaxın baytar mütəxəssisi çalışır ki, bu da tələbatın təxminən 60 faizini ödəyir. Həmçinin baytarlıq təmayüllü elmi-tədqiqat və diaqnostika mərkəzlərində baytarlıq mikrobiologiyası və virusologiyası üzrə elmi kadrlarla, bakterioloq və virusoloqlarla təminatın daha da gücləndirilməsinə ehtiyac vardır. Ümumilikdə isə ölkədə heyvan və bitki xəstəlikləri ilə bağlı risklərin idarə edilməsi işinin təkmilləşdirilməsi üçün Ümumdünya Heyvan Sağlamlığı Təşkilatının (OIE) "Quruda yaşayan heyvanların sanitar-baytarlıq Məcəlləsi"nə və Beynəlxalq Bitki Mühafizəsi Konvensiyasının (IPPC) "Fitosanitar Tədbirlər üzrə Beynəlxalq Standartları"na uyğun olaraq heyvanların və bitkilərin sağlamlığının izlənilməsi və nəzarət üzrə effektiv sistemin yaradılması üçün kompleks fəaliyyət planının hazırlanmasına və tətbiqinə ehtiyac vardır.

- **Elm, təhsil, təlim və informasiya məsləhət xidmətləri**

Ölkədə aqrar sahənin problemləri ilə bağlı Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 12 elmi-tədqiqat institutu fəaliyyət göstərir. Həmçinin Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin və Azərbaycan Meliorasiya

və Su Təsərrüfatı ASC-nin tabeliyində olan ümumilikdə 4 elmi-tədqiqat institutu qismən aqrar sahəyə aid olan problemlər üzrə fəaliyyət göstərir. Kənd təsərrüfatının müxtəlif sahələri üzrə yüksəkixtisaslı kadr hazırlığının daha da genişləndirilməsi məqsədilə Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi və ADA Universiteti arasında 2016-cı il 24 oktyabr tarixində Kənd təsərrüfatı sahəsində biznes idarəçiliyi üzrə beynəlxalq magistr proqramının həyata keçirilməsinə dair Anlaşma Memorandumu imzalanmış və bu çərçivədə 30 tələbə ADA Universitetində müvafiq ixtisas üzrə təhsilə başlamışdır. Ölkədə fermerlərin əksəriyyətinin peşə bilik və bacarıqlarının aşağı olması formal təhsil sistemi ilə yanaşı, qeyri-formal təlim şəbəkəsinin də inkişaf etdirilməsini, başqa sözlə, qısamüddətli və vaxtaşırı təşkil olunmuş kurslarda kənd təsərrüfatı istehsalçılarının peşə bilik və bacarıqlarının artırılmasını zəruri edir.

• **Kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsulları bazarı və ixracı**

Ölkədə qida məhsullarının zəruri satış şəbəkəsi formalaşsa da, kənd təsərrüfatı məhsullarının ticarəti üzrə bazar strukturları və institutları hələ də lazımi səviyyədə inkişaf etməmişdir. Bazar kanalları dağınıq və bəsit olduğundan, qeyri-formal sektor burada üstünlük təşkil edir. Buna görə də əksəriyyəti kiçik təsərrüfatlardan ibarət olan kənd təsərrüfatı istehsalçılarının, xüsusən də bitkiçilik məhsulları üzrə əlverişli şərtlərlə bazara çıxışında problemlər mövcuddur. Kənd təsərrüfatı məhsullarının sahədən satış qiyməti ilə son istehlak bazarındakı satış qiyməti arasında böyük fərq vardır. Bu problem, xüsusilə meyvə, tərəvəz və bostan məhsullarının topdan və pərakəndə satışı şəbəkəsinin kifayət qədər inkişaf etməməsindən qaynaqlanır.

Azərbaycanda kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının pərakəndə satış dövriyyəsinin həcmi 2015-ci ildə 12,9 milyard manat olmuşdur. 2015-ci ildə bazarın həcm göstəricisi 1990-cı ilə nəzərən 2,5 dəfə çox olmuşdur.

Kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsulları ixracının həcmi 2001-2015-ci illər ərzində 11,1 dəfə, 2005-2015-ci illər ərzində isə 2,2 dəfə artmışdır.

• **Ətraf mühitin qorunması, təbii resursların mühafizəsi və təbii-iqlim amillərinin kənd təsərrüfatına təsirlərinin idarə olunması sistemi**

Ölkədə torpaq və su ehtiyatlarından səmərəli istifadə problemi hazırda aktualdır. mövcud qaydalarda torpaqların münbitliyinin bərpası, artırılması və mühafizəsi ilə bağlı ayrı-ayrı qurumların vəzifələri, habelə bu vəzifələrin həyata keçirilməsi mexanizmləri ilə bağlı konkret müddəalar və təlimatlar yoxdur. Həmçinin müvafiq qurumların əsasnamələrində bununla bağlı bir-birini təkrarlayan funksiyalar təsbit olunmuşdur. Su ehtiyatlarından səmərəli istifadə olunmasının mühüm şərtlərindən biri də suvarma sistemlərinin idarə edilməsi ilə bağlıdır. Su ehtiyatları məhdud olan ölkə kimi, Azərbaycanda suya qənaət edən müasir suvarma üsullarının tətbiqinin genişləndirilməsini stimullaşdırmaq üçün dünya təcrübəsində tətbiq edilən müvafiq dəstək tədbirlərinin görülməsi də aktualdır. Ətraf mühitin qorunmasında ənənəvi kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı ilə yanaşı, ekoloji təmiz kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının stimullaşdırılması da önəmli yer tutur.

• **Kənd təsərrüfatının tənzimlənməsi və dövlət dəstəyi**

Ötən dövr ərzində kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalçılarna dövlət tərəfindən müvafiq dəstək sistemi formalaşdırılmış, bu sistemin təkmilləşdirilməsi və şəffaflığının yüksəldilməsi istiqamətində ümumi sahə üzrə dövlət dəstəyi tədbirləri, bitkiçilik sahəsi üzrə dövlət dəstəyi tədbirləri, heyvandarlıq sahəsi üzrə dövlət dəstəyi tədbirləri görülmüşdür. Dövlət dəstəyi sistemi və Kənd təsərrüfatında qeydiyyat, uçot və statistika sistemi qurulmuşdur. 2015-ci ildən etibarən Avropa İttifaqı (Aİ) ölkələrinin tətbiq

etdiyi metodika əsasında "e-kənd təsərrüfatı" informasiya sisteminin qurulmasına başlanılmışdır. Aİ-nin "İntegrasiya Olunmuş Nəzarət Sistemi"nin (IACS) prinsiplərinə əsaslanan "e-kənd təsərrüfatı" informasiya sistemi 7 altmoduldan, o cümlədən "Torpaq Sahələrinin İdentifikasiyası", "Fermer Təsərrüfatlarının Reyestri" və "Subsidiyaya Ərizələrin Qeydiyyatı və Təhlili" modullarından ibarətdir. Beynəlxalq məsləhətçilər qrupu cəlb edilməklə, "Heyvanların İdentifikasiyası və Qeydiyyatı Sistemi"nin yaradılması üçün texniki tapşırıqın hazırlanmasına başlanılmışdır. MDB ölkələri arasında ilk dəfə Azərbaycanda Aİ təcrübəsinə uyğun "Fermer Təsərrüfatları Məlumatlarının Monitorinqi Sistemi" (FTMMS) qurulmuşdur.

• **Kənd təsərrüfatı sahəsində məşğulluq və kənd yerlərinin inkişafı**

Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına əsasən, son 5 il ərzində ümumi məşğulluq səviyyəsinin 6,8 faiz artımı müqabilində emal sənayesində məşğul əhəlinin sayındakı artım 9,3 faiz, kənd təsərrüfatında isə 2,5 faiz olmuşdur. Regionların iqtisadi inkişaf proqramları çərçivəsində yaradılan yeni iş yerlərinin 71 faizi və ya 1,0 milyondan çoxu, habelə yaradılan yeni müəssisələrin 42 faizi və ya 29820-si regionların payına düşür. O cümlədən yeni istifadəyə verilən mehmanxana və mehmanxana tipli obyektlərin 68 faizi və ya 202-si regionlarda fəaliyyət göstərir. Qeyd edilənlərlə bərabər, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının müasir mərhələsində kənd yerlərinin inkişafı siyasətinin qabaqcıl dünya təcrübəsi əsasında təkmilləşdirilməsi aktualdır.

• **Kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və emalı sahəsinin GZİT təhlili**

Güclü tərəflər

- Mövcud təbii resursların (torpaq, su, iqlim ehtiyatlarının) ölkədə kənd təsərrüfatının inkişafı baxımından əlverişli olması;
- özəl mülkiyyətə əsaslanan təsərrüfatçılıq ənənələrinin və bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinə

əsaslanan aqrar siyasətin formalaşması;

- müasir texnologiyalara əsaslanan yeni emal sənayesi müəssisələri şəbəkəsinin formalaşması;
- kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsulları üzrə istehsalın artım dinamikasının dünya üzrə orta göstəricilərdən yüksək olması;
- dövlət müstəqilliyini əldə etdikdən sonra mühüm ərzaq məhsulları ilə ölkənin özünütəminatmə səviyyəsinin yüksəlməsi;
- kənd təsərrüfatı məhsulları üzrə ixracın həcmində yüksək artım dinamikasının mövcudluğu;
- kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarının müvafiq istehsal vasitələri ilə təminatına güclü dövlət dəstəyinin verilməsi və hazırda istehsal vasitələri ilə təminatın mövcud tələbata uyğun səviyyədə ödənilməsi
- həm bitkiçilikdə, həm də heyvandarlıqda istehsalın intensiv üsullarla artırılması üçün dövlət dəstəyi mexanizmlərinin yaradılması;
- fəaliyyəti mütərəqqi təsərrüfatçılıq metodlarına əsaslanan aqrobiznes müəssisələrinin yaradılması və bu istiqamətdə təcrübənin təcridən genişləndirilməsi;
- beynəlxalq bazarlara yaxın olması (Azərbaycan Rusiya bazarı kimi geniş bir bazara yaxın yerləşir və Avropa və Yaxın Şərq bazarlarına da çıxış imkanları böyükdür);
- nisbətən yaxşı inkişaf etmiş kənd infrastrukturunun mövcudluğu.

Zəif tərəflər

- Mütərəqqi təsərrüfatçılıq metodlarının tətbiqi təcrübəsinin geniş yayılmaması, əksər məhsullar üzrə istehsalın artımında ekstensiv amillərin rolunun böyük olması nəticəsində məhsuldarlıq göstəricilərinin aşağı olması;
- əkin sahələrinin suvarma suyu ilə təminatında problemlərin olması;
- bazar infrastrukturunun, o cümlədən satış və anbar infrastrukturunun kifayət qədər inkişaf etməməsi;
- məhsulların həm istehsalı, həm emalı, həm də ticarəti mərhələlərində yaradılan əlavə dəyərin yüksəldilməsi üçün mövcud imkanlardan zəif istifadə olunması;
- kiçik torpaq sahibliyinə əsaslanan ailə-

kəndli təsərrüfatlarının üstünlük təşkil etməsi və bu təsərrüfatların bazaryönümlülüyünün aşağı səviyyədə olması;

- aqrar siyasətdə təklifyönümlülüyün (istehsal) tələbyönümlülükdən (bazar) daha üstün olması və ümumilikdə bu siyasətin "dəyər zənciri" yanaşması əsasında təkmilləşdirilməsinə ehtiyac olması;
- fermer tərəfdaşlığının və kənd təsərrüfatında kooperasiyanın, o cümlədən aqrar-sənaye inteqrasiyasının zəif olması;
- emal sənayesi müəssisələrinin fəaliyyətinin yerli xammal mənbələrinə əsaslanmasının kifayət qədər yüksək olmaması;
- istehsalçıların maliyyə resurslarına çıxışının və aqrar sığorta sisteminin zəif inkişaf etməsi;
- fermerlərin öz fəaliyyətini mütərəqqi üsullarla həyata keçirmələri üçün müvafiq sahələrdə bilik və bacarıqlarının aşağı olması;
- kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının ətraf mühitin mühafizəsi və təbii resurslardan dayanıqlı istifadə şərtləri kifayət qədər nəzərə alınmadan aparılması;
- kənd təsərrüfatı sahəsi üzrə informasiya və məsləhət xidmətləri sisteminin inkişaf etməməsi;
- kənd təsərrüfatı və ərzaq siyasətinin effektivliyinin daha da artırılması baxımından mövcud resurslarla bağlı təkmil informasiya bazasının yaradılması işinin (elektron kənd təsərrüfatının, torpaqların elektron kadastr sisteminin və heyvanların identifikasiyası sisteminin qurulmasının) başa çatmaması;
- strateji əhəmiyyətli ərzaq məhsulu kimi buğda istehsalının rəqabətqabiliyyətliliyinin, xüsusilə mövcud təbii resursların məhdudluğu (taxılçılıq ölkələrindəki kimi geniş torpaq sahələrinin olmaması) səbəbindən aşağı səviyyədə olması;
- qida təhlükəsizliyi, kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsulları üzrə keyfiyyətin idarəedilməsi sisteminin beynəlxalq standartların tələblərinə tam uyğunlaşdırılmaması;
- kənd təsərrüfatı problemləri üzrə həyata keçirilən elmi-tədqiqat fəaliyyətlərinin praktika ilə əlaqələndirilməsinin zəif olması.

İmkanlar

- kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsulları istehsalı və emalı sahəsinin inkişafının ölkənin ümumi sosial-iqtisadi inkişaf siyasətində prioritet istiqamətlərdən biri kimi müəyyən olunması;
- kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsulları istehsalının artırılmasını stimullaşdırmaq üçün müvafiq dövlət dəstəyinin olması;
- kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsulları bazarı üzrə bazar infrastrukturunun inkişafı və effektiv bazar tənzimlənməsi sisteminin formalaşdırılması tədbirlərinə başlanılması;
- sərfəli ixrac bazarlarına coğrafi yaxınlığın və bu bazarlarda əhəmiyyətli mövqenin olması;
- ixrac bazarlarına çıxışın artırılması üçün genişhatəli təşviq tədbirlərinin tətbiqinə başlanılması;
- əksər kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı üzrə müqayisəli üstünlüklərin yüksək olması;
- ekoloji təmiz kənd təsərrüfatının inkişaf etdirilməsi imkanının olması;
- aşağı əməkhaqqı xərcləri və işçi qüvvəsinin kifayət qədər olması (bu amil məhsulun maya dəyərinin aşağı olmasına gətirib çıxarır);
- milli valyutanın devalvasiyası nəticəsində ölkədə istehsal olunan kənd təsərrüfatı məhsullarının dünya bazarında rəqabətədavamlılığının daha da artması (məhsul istehsalı xarici valyuta ilə ifadədə daha ucuz başa gəlir və nəticədə qiymət üstünlüyü yaranır);
- çoxfunksiyalı kənd təsərrüfatını inkişaf etdirmək imkanı (kənd təsərrüfatı ilə məşğul əhalinin kənd yerlərində iş tapmaq imkanlarının məhdud olduğunu nəzərə aldıqda, kənd turizminin inkişafı və enerji (bio, günəş, külək) istehsalının genişləndirilməsi kənd təsərrüfatı ilə məşğul olanların gəlirlərini artırır, bu da öz növbəsində fermerlərin maliyyə imkanlarını yaxşılaşdırır).

Təhlükələr

- mövcud təbii resurslar (torpaq və su ehtiyatları) ölkədə kənd təsərrüfatının inkişafı

baxımından əlverişli olsa da, bu resursların dünya üzrə orta göstəricilərlə müqayisədə zəif olması;

- aqrar siyasətin ətraf mühitin mühafizəsi və təbii resurslardan dayanıqlı əsaslarda istifadə olunması prinsipləri ilə kifayət qədər əlaqələndirilməməsi;
- ixrac bazarlarının coğrafi diversifikasiyasının məhdud olması;
- əkinəyararlı torpaqların səhralaşması-deqradasiyası (suvarmanın düzgün aparılmaması və global iqlim dəyişikliyi torpaqların səhralaşmasına -deqradasiyasına gətirib çıxarır);
- digər ölkələrin subsidiyalaşdırdığı və dempinq etdiyi məhsulların ölkəyə gətirilməsi (bu da öz növbəsində daxili bazarda haqsız rəqabət yaradır);
- potensial ÜTT üzvlüyündən sonra kənd təsərrüfatı sektoruna verilən daxili yardımların azalması (sarı zənbil).

STRATEJİ BAXIŞ

2020-ci ilədək strateji baxış

Azərbaycanda kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair 2020-ci ilədək strateji baxış dayanıqlı inkişaf prinsiplərinə əsaslanan, ərzaq təhlükəsizliyinin daha da gücləndirilməsini təmin edən, iqtisadiyyatın şaxələndirilməsinə və kənd yerlərində sosial rifahın yüksəlməsinə töhfə verən rəqabətqabiliyyətli kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı və emalı sektorunun formalaşdırılması üçün əlverişli mühit yaratmağı nəzərdə tutur.

Strateji baxışın şərhı

Strateji Yol Xəritəsinin reallaşdırılması hesabına müvafiq tənzimlənmə sisteminin təkmilləşdirilməsinə, o cümlədən dövlət yardımlarının effektivliyinin artırılmasına və bazarda rəqabətin daha da yaxşılaşdırılmasına nail olunmaqla, əlverişli biznes mühiti formalaşdırılacaqdır. Aidiyyəti tənzimləmə orqanlarının potensialının gücləndirilməsi, dövlət yardımlarının inkişaf məqsədlərinə uyğunlaşdırılması, qida təhlükəsizliyi sisteminin

təkmilləşdirilməsi, məhsul istehsalı, satışı və istehsal vasitələri bazarında rəqabət mühitinin inkişaf etdirilməsi, maliyyə resurslarına çıxışın asanlaşdırılması, bazar infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi və bazara çıxış imkanlarının yaxşılaşdırılması, informasiya-məsləhət xidmətlərinin inkişaf etdirilməsi və digər istiqamətlərdə kompleks işlər görülməkdir.

2025-ci ilədək olan dövr üçün uzunmüddətli baxış

Azərbaycanda kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və emalı üzrə 2025-ci ilədək olan dövr üçün uzunmüddətli baxış ənənəvi təsərrüfatçılıqdan bazaryönümlü əlavə dəyər yaradan intensiv təsərrüfatçılığa keçidin gücləndirilməsi hesabına rəqabətqabiliyyətli aqrobiznesi formalaşdırmağı nəzərdə tutur.

Uzunmüddətli baxışın şərhı

2025-ci ilədək kənd təsərrüfatı məhsullarının qeyri-neft ixracındakı payı bu məhsulların istehsal həcmnin və səmərəliliyinin artırılmasına tətbiq edilən məqsədyönlü yanaşma əsasında əhəmiyyətli dərəcədə artacaqdır. 2025-ci ilədək olan dövr üzrə uzunmüddətli baxış çərçivəsində müəyyən edilmiş məqsəd kənd təsərrüfatı sektorunun tam müasirləşdirilməsi və onun rəqabət qabiliyyətinin gücləndirilməsidir. 2016-2020-ci illər üçün nəzərdə tutulmuş prioritetlər çərçivəsində həyata keçiriləcək tədbirlər nəticəsində 2025-ci ilədək ölkənin aqrar-sənaye müəssisələri kənd təsərrüfatı sektorunun əsaslı şəkildə dəyişməsində (transformasiyasında) əsas aparıcı qüvvə olacaqdır. 2025-ci ilədək ölkədə elektron kənd təsərrüfatı sistemi fəaliyyət göstərəcək və bu sistem daha güclü qərarların verilməsinə və siyasətin hazırlanmasına şərait yaradacaqdır. 2025-ci ilədək ölkənin aqrar sənayesini inkişaf etdirməklə, əhalinin ərzaq təhlükəsizliyi təmin ediləcəkdir. Kənd təsərrüfatı məhsullarının intensiv istehsalı resursların istifadəsində səmərəliliyin artırılması ekoloji dayanıqlılığın təmin edilməsinə şərait yaradacaqdır.

2025-ci ildən sonrakı dövr üçün hədəf baxış

Azərbaycanda kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və emalı üzrə 2025-ci ildən sonrakı dövr üçün gələcəyə baxış yüksək texnoloji inkişafa əsaslanan, sənayeyönümlü, ətraf mühitə dair standartların tələblərinə uyğun və qlobal dəyər zənciri sistemində səmərəli inteqrasiya olunmuş kənd təsərrüfatının formalaşdırılmasını nəzərdə tutur.

Hədəf baxışın şərh

2025-ci ildən sonra ölkənin kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və emalı sektorlarında məhsuldarlığın artırılmasına şərait yaranacaq, emal müəssisələri kənd təsərrüfatı məhsullarının emal edilərək, yüksək dəyər yaradan məhsula çevrilməsində mühüm rol oynayacaqdır. Azərbaycanda kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının artırılması nəinki ərzağa olan yerli tələbatı ödəyəcək, hətta region və dünya bazarlarına ixrac imkanlarını artıracaqdır. Azərbaycan hökuməti belə tədbirlərin həyata keçirilməsinə minimum səviyyədə müdaxilə edəcək və bununla da birbaşa icra edən tərəf kimi deyil, müəyyən stimullaşdırıcı tədbirlər həyata keçirməklə inkişafa şərait yaradan tərəf kimi çıxış edəcəkdir. 2025-ci ildən sonrakı dövrdə prioritetlər üzrə tədbirlərin və layihələrin həyata keçirilməsi zamanı ekoloji dayanıqlılıq diqqət mərkəzində saxlanılacaq və zərurət yarandıqda, belə tədbirlərdə dəyişikliklər ediləcəkdir.

HƏDƏF İNDİKATORLARI

Kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və emalı sektorunda nəzərdə tutulan tədbirlər üzrə 2020-ci ilədək (2015-ci ilə müqayisədə) aşağıdakı əsas hədəf indikatorları müəyyən edilmişdir:

- Azərbaycanın real ÜDM-i 1235 milyon manat artacaqdır. Burada birbaşa təsirin təxminən 575 milyon manat, dolayı təsirin isə 660 milyon manat olacağı gözlənilir;
- ölkənin regionları üzrə nəzərdə

tutulmuş tədbirlərin həyata keçirilməsi ilə kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və emalı sektorunda 20 min yeni iş yeri açılacaqdır;

- ət istehsalının 20 faiz, süd istehsalının 30 faiz artması;
- pambıq istehsalı, eləcə də emalı üzrə istehsal həcmi ən azı 4 dəfə artması;
- barama istehsalı, eləcə də emalı üzrə istehsal həcmi ən azı 1000 dəfə artması;
- 2020-ci ilə kimi hər regionda uyğun məhsulların dəyər zənciri üzrə ümumilikdə 25 kiçik və orta sahibkarlıq subyektinin yaranması;
- əlavə 665 milyon manat maliyyə vəsaitinə çıxış imkanının yaradılması;
- inzibati rayonlar və sektorlar üzrə ən azı 100 investisiya layihəsinin hazırlanması;
- istehsalçıların suvarma suyu ilə təminatının 20 faiz artması;
- istifadəsiz, lakin kənd təsərrüfatı üçün yararlı torpaqların əkin dövriyyəsinə qaytarılması hesabına ümumi əkin sahələrinin həcmi 5 faiz artması;
- kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçıları tərəfindən mineral gübrələrdən istifadənin 25 faiz artması;
- kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarının bitki mühafizəsi vasitələrindən istifadəsinin 25 faiz artması;
- kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarının sertifikatlı toxumlardan, eləcə də tinglərdən istifadə səviyyəsinin 90 faizə çatdırılması;
- kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarının texnika, maşın və avadanlıqlarla, eləcə də kiçikhəcmli texnika, maşın və avadanlıqlarla təminatının 20 faiz artması;
- bütün aqrarıönümlü ixtisaslar üzrə ali təhsil müəssisələrində təhsilalanların sayının 20 faiz artması;
- özəl baytarlıq xidməti göstərənlərin sayının 30 faiz artması;
- paytaxtda və iri şəhərlərdə 5 "yaşıl market" in və 50 "fermer mağazası" nın qurulması;
- 2020-ci ilədək ölkədə kənd təsərrüfatı məhsullarının ixracı üzrə 200 fermerin ixtisaslaşması;
- suvarılan torpaqların 30 faizinin meliorativ vəziyyətinin yaxşılaşdırılması.

STRATEJİ MƏQSƏDLƏR

- rəqabət üstünlüyü olan kənd təsərrüfatı məhsullarının regional və sahəvi inkişafı, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçıların istehsal vasitələrinə, informasiya-məsləhət xidmətinə, daxili və xarici bazarlara çıxışının asanlaşdırılması, kənd təsərrüfatında fermer tərəfdaşlığının formalaşdırılması, aqrobiznesin və kənd təsərrüfatı məhsulları emalının inkişafı, aqrar sahədə elm və təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi yolu ilə rəqabətqabiliyyətli kənd təsərrüfatı sektorunun formalaşdırılması;
- daxili bazarda idxalı əvəzləyən zəruri ərzaq məhsullarının xüsusi çəkisinin artırılması, ərzaq ehtiyatlarının yaradılması və qida təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi;
- kənd yerlərində layiqli məşğulluq imkanlarının artırılması və əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi, kənd yerlərində sosial rifahın yaxşılaşdırılmasının təmin edilməsi;
- ətraf mühitin mühafizəsi, torpaq və su resurslarının qorunması məqsədilə iqlim dəyişikliklərinə uyğunlaşan kənd təsərrüfatının inkişafı və su və torpaqdan istifadənin səmərəliliyinin yüksəldilməsi üçün qabaqcıl texnologiyaların tətbiqi yolu ilə aqrar sahədə davamlı irəliləyişin təmin edilməsi.

STRATEJİ HƏDƏFLƏR

Azərbaycan Respublikasında ixtisaslaşmış turizm sənayesinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi üzrə ümumilikdə 9 strateji hədəf olmaqla, hər bir strateji hədəf üçün müvafiq prioritetlər müəyyən edilmişdir. Bunlar aşağıdakı şəkildə təsnif edilə bilər.

Strateji hədəf 1

- Ərzaq təhlükəsizliyinin dayanıqlılığının təmin edilməsi üçün institusional potensialın gücləndirilməsi
 - Ərzaq təhlükəsizliyinin dayanıqlılığı və əhalinin ərzağa əlyətərliyi ilə bağlı məlumat və monitoring sisteminin qurulması
 - Əhalinin bütün təbəqələrinin etibarlı

ərzaq təminatına nail olunması mexanizmlərinin formalaşdırılması

- Dəyər zəncirinin bütün mərhələlərini əhatə edən və risklərin təhlili yanaşmasına əsaslanan qida təhlükəsizliyi sisteminin formalaşdırılması

Strateji hədəf 2

- Kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal potensialının dəyər zənciri üzrə artırılması
 - Həm daxili, həm də xarici bazarlarda rəqabətqabiliyyətli kənd təsərrüfatı və emal sənayesi məhsulları üzrə istehsal potensialının gücləndirilməsi
 - İdxalı əvəz etmək potensialı olan kənd təsərrüfatı və emal sənayesi məhsulları istehsalının artırılmasının təşviqi, kənd təsərrüfatında fermer tərəfdaşlığının formalaşdırılması və kooperasiyanın inkişafı
 - Kompleks layihələrin həyata keçirilməsi üçün dövlət-özəl tərəfdaşlığının inkişafı, aqrobiznesin inkişafına dəstək infrastrukturunun formalaşdırılması

Strateji hədəf 3

- Maliyyəyə çıxışın asanlaşdırılması
 - Kənd təsərrüfatı sahəsi üzrə maliyyələşdirmə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi
 - Aqrar sığortanın inkişaf etdirilməsi
 - Aqrar sahəyə investisiya qoyuluşlarının təşviq edilməsi

Strateji hədəf 4

- Kənd təsərrüfatı sahəsi üzrə istehsal vasitələri bazarının inkişafı və xidmətlərlə təminatın yaxşılaşdırılması
 - Torpaq bazarının inkişaf etdirilməsi
 - İstehsalçıların suvarma suyu ilə təminatının yaxşılaşdırılması
 - Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçıların texnika, maşın və avadanlıqlarla təminatının yaxşılaşdırılması və aqroservis xidmətləri bazarının inkişaf etdirilməsi
 - Toxum və ting bazarının inkişaf etdirilməsi və yerli istehsal potensialının gücləndirilməsi
 - Gübrə və bitki mühafizə vasitələri ilə təminatın yaxşılaşdırılması
 - Heyvandarlığın qarışıq qüvvəli yemlə

təminatının yaxşılaşdırılması və damazlıq işinin inkişaf etdirilməsi

- Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçıların baytarlıq və fitosanitar xidmətləri ilə təminatının yaxşılaşdırılması

Strateji hədəf 5

• Kənd təsərrüfatı sahəsində elm, təhsil və informasiya-məsləhət xidmətləri sisteminin inkişaf etdirilməsi

- Aqrar təhsildə keyfiyyətə yeni inkişaf mərhələsinə keçidin təmin edilməsi

- Kənd təsərrüfatında elmi tədqiqatların planlaşdırılması, aparılması və nəticələrin tətbiqi mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi

- Aqrar sahənin ehtiyaclarına cavab verən informasiya-məsləhət xidməti şəbəkəsinin formalaşdırılması

Strateji hədəf 6

• Kənd təsərrüfatı məhsulları üzrə bazar infrastrukturunun inkişafı və istehsalçıların bazarlara çıxışının asanlaşdırılması

- Kənd təsərrüfatı məhsulları üzrə bazar infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi

- Kənd təsərrüfatı məhsulları üzrə bazarın tənzimlənməsi sisteminin təkmilləşdirilməsi

- Kənd təsərrüfatı və emal sənayesi məhsulları üzrə ixracın təşviqi və dəstəklənməsi

Strateji hədəf 7

• Ətraf mühitin qorunması, təbii resurslardan dayanıqlı istifadə və təbii amillərin kənd təsərrüfatına təsirlərinin idarə olunması

- İqlim dəyişmələrinin və digər təbii amillərin kənd təsərrüfatına mənfi təsirinə azaldılması mexanizmlərinin işlənilməsi

- Aqrar sahədə ətraf mühiti mühafizə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi

- Kənd təsərrüfatı torpaqlarından və su ehtiyatlarından dayanıqlı istifadə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi

- Ekoloji təmiz kənd təsərrüfatı istehsalının inkişaf etdirilməsi

Strateji hədəf 8

• Aqrarsahəüzrə dövlət tənzimlənməsinin

effektivliyinin yüksəldilməsi və biznes mühitinin təkmilləşdirilməsi

- Əlverişli aqrobiznes mühitinin formalaşdırılması üçün tədbirlərin görülməsi

- Elektron kənd təsərrüfatının qurulması, qeydiyyat, uçot və statistika sisteminin təkmilləşdirilməsi

- Kənd təsərrüfatını tənzimləyən qurumların potensialının gücləndirilməsi

- Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarına dövlət dəstəyi siyasətinin inkişaf məqsədləri əsasında təkmilləşdirilməsi

- Aqrar siyasətin nəticələrinin monitorinqi və qiymətləndirilməsi sisteminin qurulması

Strateji hədəf 9

• Kənd yerlərində məşğulluğun artırılması və əhalinin rifahının yüksəldilməsi

- Kənd yerlərinin sosial-iqtisadi inkişaf siyasəti üzrə potensialının gücləndirilməsi

- Kənd yerlərində alternativ fəaliyyət sahələrinin inkişafının dəstəklənməsi

- Yerli icmaların kəndin inkişafına dair təşəbbüslərinin dəstəklənməsi

MALIYYƏLƏŞDİRMƏ MEXANİZMLƏRİ

Müəyyən edilmiş strateji hədəflərə nail olmaq üçün 1170 milyon manat investisiya tələb olunur. Dövlət Strategiyasında nəzərdə tutulan tədbirlərin icrasının dövlət büdcəsi, büdcədən kənar fondlar; Azərbaycan Respublikasının Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi yanında Kənd Təsərrüfatı Layihələri və Kreditlərinin İdarə Edilməsi üzrə Dövlət Xidmətinin vəsaitləri; Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun vəsaiti, Azərbaycan Investisiya Şirkətinin vəsaiti; yerli büdcələr, mülkiyyət formasından asılı olmayaraq yerli idarə, müəssisə və təşkilatların vəsaitləri, birbaşa xarici investisiyalar, qiymətli kağızlar, o cümlədən səhm və istiqrazlar, törəmə maliyyə alətləri; yerli kreditlər və qrantlar, beynəlxalq təşkilatların və xarici dövlətlərin kreditləri, texniki və maliyyə yardımı, qanunvericiliklə qadağan olunmayan digər mənbələr hesabına maliyyələşdirilməsi nəzərdə tutulur.

Maliyyə vəsaitinin müəyyən edilmiş prioritet

hədəflər üçün ən səmərəli şəkildə sərf olunmasını təmin etmək məqsədilə büdcələr nəticəyə əsaslanan büdcə tərtibatı prosesi çərçivəsində işlənilib hazırlanacaqdır. Tələb olunan maliyyə vəsaitinin böyük hissəsi mövcud büdcələrin restrukturizasiyası, özəl sektorun və müxtəlif investorların birgə maliyyələşdirmə səyləri ilə təmin ediləcəkdir.

İCRA, MONİTORİNG VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

Strateji Yol Xəritəsinin monitorinqi və qiymətləndirilməsi

Tələb olunan alətlər, proseslər və sair vasitəsilə icranın uğurla həyata keçirilməsini təmin etmək üçün Strateji Yol Xəritəsinin monitorinqi və qiymətləndirilməsi həyata keçiriləcəkdir. Monitorinq və qiymətləndirmə aparılarkən tədbirlərin mahiyyəti üzrə icrasına, müvafiq prioritet üzrə gözlənilən nəticələrə və indikatorlara diqqət yetiriləcək, icra müddətinə uyğunluq yoxlanılacaqdır. Monitorinq və qiymətləndirmə beynəlxalq metodologiyalara uyğun tərtib edilmiş qaydalar əsasında aparılacaqdır.

İşçi qrupların illik iş proqramları koordinasiya qurumu ilə razılaşdırılaraq, əsas icraçı təşkilat tərəfindən təsdiqlənəcəkdir. İşçi qrupların rüblük iclasları koordinasiya qurumu nümayəndələrinin iştirakı ilə keçiriləcəkdir.

Rüb üzrə görülmüş işlərə dair hesabat əsas icraçı təşkilat tərəfindən işçi qrupun rüblük iclasından ən azı 10 gün əvvəl koordinasiya qurumuna təqdim ediləcəkdir. Koordinasiya qurumu qeyd olunmuş hesabatın hərtərəfli təhlilini və qiymətləndirilməsini, həmçinin işçi qrupun rüblük iclasında baş tutmuş müzakirələri nəzərə alaraq, iclasın keçirilmə tarixindən 10 gün müddətində rüblük monitorinqin nəticələrini və növbəti dövr üçün tövsiyələri əsas icraçı təşkilata təqdim edəcəkdir. Koordinasiya qurumu və əsas icraçı təşkilat monitorinq nəticələrinin və tövsiyələrin işçi qrupun gündəlik fəaliyyətində nəzərə alınması üçün tədbirlər görəcəkdir.

www.iqtisadiislahat.org

www.ereforms.org

www.ecoreform.az

Bakı, Yasamal rayonu,
Landau küçəsi 16, AZ 1073

info@ereforms.org

(+994)12 5213318

/ iqtisadiislahat